

sinèresi (sineresis, sinéresis, sinèressis, sinerezis, synerezi).

■ Del ll. SYNERĒSIS, i aquest, del gr. συναίρεσις [*synairēsis*] 'contracció', derivat de *synairēō* 'prendre; reduir', compost de *syn* 'conjuntament' i *airēō* 'agafar, endur-se' (GEC). En l'antiguitat grega, el terme conviu amb *sinicesi* i *episnalefa* l (Lausberg 1967: § 492) i els romans, diu Quintil·lià (*InstOr* I, V: 17), en deien *complexio* l. Les *Flors* l situen el fenomen, que fan sinònim d'*epynalimpha* l (III: 146; com també Averçó, *Tor.*, 267), com una de les 13 filles de Barbarismus i Na Metaplasmus (III: 20).

■ 1) Definició i context romànic. En mètrica, el terme sinèresi designa la llicència de sil·labació consistent a forçar la pronunciació de dues vocals d'un mateix mot en una sola sil·laba, les quals, segons la normativa, haurien de pronunciar-se en dues sil·labes diferents. En algunes llengües romàniques, com el castellà i l'italià, la llicència és discrecional: la seva aplicació o no està simplement en funció de les exigències del recompte sil·làbic, de manera que la prosòdia pot obligar a pronunciar juntes dues vocals que cap parlant de la llengua no ajuntaria en la seva pronúncia real.

2) En català el fenomen és un pèl més complex perquè la normativització fabriana de la llengua va donar peu que els preceptistes partissin de dues premisses no demostrades. 1a: la poesia de l'Edat Mitjana respecta *escrupolosament* el hiat entre dues vocals dels cultismes i dels mots patrimonials, sense tenir present que fins ben entrat el segle XV la llengua de la poesia és primer l'occità, després un occità catalanitzat i al final un català occitanitzat; i 2a: la diftongació d'alguns hiats medievals durant els segles XVI, XVII i XVIII és deguda *exclusivament* al procés de castellanització que pateix la llengua. Contra aquestes idees, però, està demostrat, 1) que l'ajustament a la fèrria preceptiva medieval del recompte sil·làbic, si bé és la regla general, no és tan sistemàtic com s'ha volgut fer creure, i 2) que, en la diftongació de determinats hiats a partir del XVI alguna cosa devia tenir a veure l'evolució pròpia de la llengua.

Actualment, i des de la segona meitat del segle XX, per valorar amb totes les seves conseqüències la llicència de la sinèresi, cal tenir present alguns fenòmens que es donen en la pronúncia real. D'una banda, la sil·labació de [ie] en [je], com en *quiet*, *ambient*, de [uə] en [wə], a *estàtua*, i de [ió] en [jó] en mots d'arrel monosil·làbica, com *unió*, *passió*, etc., que Coromines (1917: 97, 103-104) considera «inadmissibles» i l'IEC (1990) «no recomanables». De l'altra, la sil·labació de [jó] en [jò] en mots d'arrel polisil·làbica, com *religió*, i de [iə] en [jə], a *història*, *sèrie*, etc., que Coromines (1971: 100-101, 103 i 104) titlla d'«admissibles però no recomanades» i l'IEC (1990: 15) «no rebutjables».

Aquestes darreres «pronúncies admissibles» o «no rebutjables» estan molt arrelades a la llengua. De fet, ja Guillem Molinier (*Leys d'Amors*, 1356) havia anotat: «E devets saber que *ya*, *ye* ne *ue*, coma *gabia*, *gloria*, *bestia*, *lieg*, *miels*, *nueg*, no son diptonge, ans dizem be que

son doas sillabas ajustadas en una una, et pot hom dire que son diptonge contrefag.» I, si Narcís Julià (*Parnàs català*, 1703, ff. 5v - 6r) parava atenció en aquest sentit sobre els casos de *comèdia*, *gràcia*; *gloriós* o *celestial*, Pau Estorch i Siqués (*Elements*, 24), tan sols 150 anys més tard en feia aquesta interpretació: «P. Se usa alguna altra llicència en la poesia catalana? / R. Se pot deslligar una sil·laba que conste de dos vocals y ferne dos sil·labas: v. g. de *concordia* que és una dicció de tres sil·labas, sen poden fer quatre; de *gloriós*, de dos, ferne tres; però en est cas deu posar lo poeta la *dièresis* sobre la vocal que no formaria sil·laba: v. g. *concordia*, *gloriós*. Esta llicència deu evitarse en quant sia possible.» La RABLB (1884: 31) i Nonell (1898: 35) en deien «semi-esdrúxols», d'aquests mots, mentre que Milà (1815: 22) i Bofarull (1864: 118-119) els consideraven plans (Segarra 1985: 82). Semblantment, Lluís Viladot (*Esticologia*, 1908), classificava els mots segons l'accent en *aguts*, *plans* i *breus* [esdrúxols] o *semibreus*, posant en el grup d'aquests darrers exemples com *sèria* i *dèria*. I, si el mateix Fabra els va donar un tractament especial en les primeres normes de l'Institut el 1913 (Segarra 1985: 87), els autors de l'aclamat *Resum de poètica catalana* assenyalaven que les paraules «a la manera de *grandària*, *cridòria*, etc [...] són d'un esdrúxola atenuat» (Serra & Llates, *Resum*, 75).

Aquestes apreciacions, en definitiva, obliguen —si es vol valorar l'abast exacte del fenomen en obres posteriors a les normes ortogràfiques— a diferenciar diversos «graus» de sinèresi. Primer grau: sinèresi «suau», general a la pronúncia real, no recomanada per la normativa però admissible; segon grau: sinèresi «forta», general a la pronúncia real, però no admesa per la normativa; i tercer grau: sinèresi «rara», insòlita en la pronúncia real.

Cal, encara, en el nivell de l'elocució —que és on s'evidenciarà la sinèresi— tenir en compte una sèrie de factors que afavoreixen la sil·labació de l'hiat: la pronúncia ràpida; l'economia lingüística, que tendeix a sil·labar en paraules llargues com *simultan[ej]tat*; la pèrdua de relació amb el primitiu: *tr[aj]dor*, de *trair*; les influències de les llengües veïnes als dialectes catalans: l'aragonesa, als parlars N.Occ. de transició (*correu* corr[jaw]), la castellana, al val. (**); l'occitana, al nord del Ross. (*bou* [bjaw]); el relaxament i caiguda final de determinades consonants intervocàliques en alguns parlars catalans: Alt Empordà i Vallespir (*ovella* [wè]lla) i Val. (*bodega* b[wè]ga) (v. Recasens 1990).

3) Diacronia del fenomen. La proscripció com a vici en les preceptives trobadoresques fa que el fenomen aparegui escadusserament a l'Edat Mitjana, i encara cal tenir present el tipus de poesia (la freqüència d'ús és més alta en la poesia narrativa) o els possibles errors de copista. A partir del XVI, es dona sovint en els mots paraxitons acabats en *-ia* i els oxiïtons en *-ió*, i, tot sovint, per influència dels usos castellans, es fa segons convingui per a la isometria del vers: «A Col·làcia, senyors, en fi hem arribat; / retir deliciós, amable soledat, / a on des de molts anys ma virtuosa esposa / d'una

dolça quietud les alegries gosa» (Ramis 1968: 19, v. 1-4). Tot i així hi ha veus cartesianes que fan crítics d'atenció als poetes: «En quant â la mesúra de las síllabas, es pód reparar qu'en moltras de las paráulas ahònt hi há uniò de duas vocáls s'úsán aquestas indiferèntmènt já unidas cóm â Diftóngo, ô fènt una sóla síllaba, já separádas, ô fènt duas síllabas; per ecz: la paráula *corrupciò*, en la p. 221, v. 5 de la *Gramática Catalána* d'el D^f. Ballot, es usáda cóm si síe de tres síllabas: *cor-rup-ciò*; però en la p. 222 v. 1, la matèxa paráula es usáda já cóm si síe de quátres síllabas: *cor-rup-ci-ò*; y lo matèx succehex en totas las demès uniòns de vocáls. Però ¿qui no veu qu'axó no es regular sinò una llibertad que cáde quál pren segòns cóm li acomóda per formar el Vèrs?» (Febrer i Cardona 1818: 1). Amb l'establiment de l'inventari de diftongs catalans per Fabra i l'Institut, l'estol de poetes noucentistes adopten ulls clucs la norma i l'apliquen al vers, tot confonent un fenòmen lingüístic com el hiat (que vindria a ser la norma) amb una llicència mètrica com la sinèresi (que seria el permís que es dóna als poetes justament per saltar-se la norma). No pas amb vacil·lacions: fins i tot Carner es permet d'escriure (el 1957): «Quan alces el teu braç la fruita se't

convida; / ella obeeix tes ordres en veure que ets millor: / és més harmoniosa la teva perfecció, / més graciosament arrodonida.» La generació posterior, la d'Espriu, Pere Quart, etc., s'ho mirarà d'una altra manera. Espriu, per exemple, quan està fent la revisió de la seva poesia per a la publicació del primer volum de les seves obres completes, el 1968, al costat de substitucions lèxiques clarament justificables per evitar la sinèresi (*quiets* per *lents*, p.e.) és capaç de dir, referint-se al vers «la vella història trista», que en «aquest vers hi ha sinalefa i sinèresi. Però no el puc tocar»: s'imposa el poeta damunt el versificador (Espriu 2003: 74). Aquesta serà, grosso modo, l'actitud dels poetes de les generacions posteriors: «A mi m'agrada que el meu cant / sigui sensat i versemblant, / i vull ritmar amb la llengua viva, / no amb la prosòdia artificial: / traïr un poquet la normativa, / creu-me, lector, no fa cap mal. / Naturalment, tota sinèresi / tindrà el suport de la sindéresi / (no advoco pas pel desgovern). / Vull, doncs, un català modern, / lliure del hiatu inflexible, / la dialefa inconsistent / i la dicció contrafaent / que fa la parla menys creïble. / I seré escàs de mots arcaics, / de peus dactílics i trocaics.» (Oliva 1994: 9-10).

■ Preceptives: *Flors* I III: 20, 24, 46, 146. *Flors* 2 92a. *Compendi* 133. *Glosari* 186. *Torcimany* I: 267, 268. *Parnàs* 8, 11, 2, 125. *Elements* 23. *Esticologia* 20, 21.

Bibliografia: ALARCOS 1979: 11-20; BADIA I CARDÚS 2000; BADIA I MARGARIT 1988: 15-66, 229-245 i 247-342; BOYER 1986: 191-220; CARDONA 1977; CARRERAS, COMES & PI, 1989: 47-53; COROMINES 1971: 94-105; IEC 1990; PALMADA 1992-1993: 371-392; RECASENS 1990: 57-81; — 1991: 153-161 i 163-170; SOLÀ 1977: 59-64; SULLÀ 1974: 19-22; VALLVERDÚ 2002: 129-167; WHEELER 1977: 7-22.

→ *sinalefa, diftong, hiat, llicència mètrica*